

ZAVJET ILI SAVEZ

Dr Jerko FUČAK

Moderna biblijska znanost sa svom nas sigurnošću uči: *Berit* — *diatheke* je središnji pojam čitavog SP-a, kako Starog tako i Novog zavjeta. *Berit* Boga s ljudima, s njegovim narodom, jest događaj, činjenica koja objedinjuje sve knjige Biblije, ma kako različitoj literarnoj vrsti pripadale. *Berit* Boga s ljudima jest uistinu ideja koja ih sve osmišljuje i međusobno povezuje. I nijedan događaj svete povijesti ne povezuje u tolikoj mjeri kako je Bog Biblije osobni Bog, pun dobrote i kondescenzije pred ljudima — kao upravo ovaj.

BERIT S ABRAHAMOM, ocem svih vjernika, svjedoči o neočekivanoj činjenici: Transcedentni Bog sua sponte, po svojoj neizrecivoj dobroti ulazi u ljudsku povijest za sva vremena, kao njezin upravljač, ili bolje: ispravljač, čovjekov Prijatelj, Pomoćnik, kao onaj koji njegovim naporima daje pravi i konačni smisao.

BERIT NA SINAJU povezuje čitav NAROD s Bogom, stvara SVE TI NAROD, koji je BOŽJA PREDRAGA SVOJINA, »BOŽJI SIN«, »JEDINOROĐENAC« (Izl 4,22); STVAŘA ZAJEDNIŠTVO PRISUTNOSTI, LJUBAVI I SNAGE IZMEĐU BOGA I NJEGOVA PO BERITU SVETOG NARODA! A to daje SMJER I SMISAO ČITAVOJ POVIJESTI SPASE-NJA!

Sva je ta povijest u ovom: neprekidno kršenje Sinajskog *Berita* pokazuje kako su ljudi po njemu bili malo sposobni da odgovore na NEIZMJERNU LJUBAV (*hesed*) koju im je Bog u njemu iskazao. Povijest svetoga naroda s malim iznimkama zapravo je povijest otpada od *Berita*. Ali Bog Saveznik je *vjerni i milosrdni Bog*; na nevjeru odgovara sve većom vjernošću i ljubavlju (*hesed veemet*). Pomoćnici su mu i glavni organi u tom pogledu osobito PROROCI. Oni u Božje ime upozoravaju na vjernost i prijete se kaznama za prekršaj svečano zadane riječi na Sinaju.

ASIRSKO-BABILONSKO SUŽANJSTVO je katastrofalna ali i pedagoška kazna Božja za nevjernost prema Bogu *Berita*. U njemu se i po njemu konačno iskristalizirala ideja o NOVOM BERITU u kojem će ljudi konačno biti sposobni odgovoriti kako treba na LJUBAV BOŽJU. Jer Bog će im dati NOVO SRCE I NOV DUH (Ez 36,25—28), upisat će im zakon ne više na kamene ploče nego U SRCE i omogućiti im osobnu

»spoznaju« Boga i služenje bez rezerve (Jer 31,31—34). Bit će to VJECNI I UNIVERZALNI BERIT (Iz 55,3—5).

I možda nigdje drugdje kao ovdje SZ nije bio *paidagogòs eis Hristón*. Kakva je situacija, kakvo je očekivanje novoga *Berita* vladalo, pokazuju nam danas, osim Pisma, i kumranski dokumenti koji vrve izrazima: »uči u *Berit*«, »obdržavati *Berit*« i sl.

Nikakvo dakle čudo da je Zaharija, kad je nazrio dolazak posrednika Novoga *Berita* (u LXX i NZ: *diatheke*), uskliknuo da se Bog *sjetio svete diathekes svoje*. A Matej je — to je danas sasvim jasno svim egezetima — prikazao Krista baš kao novog Mojsija, dakle posrednika Novog *Berita* (Hebr će to izričito ustvrditi), koji na novom brdu proklamira novi predmet *Berita*.

Ali su napose važni izvještaji o posljednjoj večeri u kojima se Novi *Berit* izričito spominje: *tò haima mou tès (KAINES) DIATHEKES* (Mt 26, 28); *KAINÉ DIATHEKE en tò hainati mou* (Mk 14, 24; Lk 22, 20; 1 Kor 11, 25). Kristova je Krv, na dan Pashe prolivena, donijela snagu, koju Stari *Berit* nije mogao dati po životinjskoj krvi. Usp. o tom osobito Hebr 9 i 10. Isus je prava Prisutnost Božja među ljudima, prava Svetost svetoga naroda Božjega, njegov nam je Zakon — Zakon ljubavi — upisan u Srca po Duhu Njegovu koji nam je dan (Rim 5,5), a koji je upravo Ljubav, u njemu savršeno »upoznajemo« Boga, kako to proreče Ez i Jer za Novi *Berit*...

I konačno: sve je ovo samo početak dovršetka VJECNOG BERITA (Hebr 13,20). Na predzadnjoj stranici Apokalipse, Zadnje knjige Pisma, uz veličanstvenu viziju Novoga Jeruzalema sluša Ivan riječi: *Ecce tabernaculum* (Šator, Prisutnost!) *Dei cum hominibus, et habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erunt, et ipse DEUS CUM EIS ERIT EORUM DEUS!* To će biti pravi *Berit*, Prisutnost, familijarnost... Novi je *Berit* počeo i nastavlja se, dakle, do konačnog ispunjenja. On i za nas vrijedi. I mi smo u njemu. I mi ga moramo biti duboko svjesni. I mi moramo BERITSKI vrednovati svoj odnos s Bogom, sav svoj život, svu svoju religiju, svoje nazore. Ne: »i mi«, nego OSOBITO MI. Mi koji živimo u svijetu što odbija vjeru, jer je smatra slabošću; u svijetu koji osjeća i izražava nepovjerenje prema Bgu jer pogrešno misli da mu On ugrožava samostalnost; koji prezire svaki zakon jer mu se čini da on sputava njegovu slobodu; koji svijet i prirodu smatra još samo predmetom istraživanja, proučavanja, i, što je još gore, jabukom neograničenog uživanja i izivljavanja. Nama, baš nama, i te kako je potrebna svijest: Bog je s nama kao naš Suputnik (kroz »pustinju iz Egipta«), Prijatelj, naš smisao i naš Saveznik. I novo izdanje Biblije treba da nam pomogne doći do takve svijesti. I baš zato nastaje pitanje:

Kako prevesti *BERIT-DIATHEKE* da to postignemo?

I previše je jasno: ako ostanemo kod Zavjeta, sve ovo bogatstvo teologije *Berita* — ovdje samo najsumarnije i na brzu ruku nabacano — ostat će i dalje svima sakriveno. Ako taj naziv promijenimo, natuknut ćemo barem, da tu »nešto ima«, možda i započeti jednu diskusiju - razgovor koji će mnogima biti jedina prilika da bar kako-tako uđu u ovaj doista iznenađujuće lijep Božji svijet. A to će opravdati odstupanje

od Zavjeta na koji smo navikli (po Daničiću, Šariću i Zagodi), koji ne smatramo pogodnim ponajpače zato što zavjet nama danas označuje nešto što čovjek daje Bogu, a ne — barem ne prvenstveno — Bog čovjeku. Inicijativa je na čovjeku, dok je *Berit* djelo i inicijativa Božja, dar njegova »sagibanja« prema čovjeku. Bilo bi uopće zanimljivo istražiti kako je uopće taj termin došao na mjesto *Berita - Diatheke*.

Naš Katančić (1831) ima uglavnom svagdje UVIT. Tek ponegdje i *ugovor* ili opisno: *ugovoriti mir*. Čini nam se da *ugovor* uzima ondje gdje mu s *uvitom* ne izlazi dobra konstrukcija: uglavnom tamo gdje treba da upotrijebi glagol sklapanja toga uvita. Međutim ovo je sud stvoren samo na temelju letimičnog pregledavanja nekih mjesta.

Škarić (1854—1861) je čini se, gvozdeno dosljedan: svagdje, pa i u naslovu (»Staroga i Novoga uvita«) ima UVIT. U konstrukciji s glagolom ima na pr. »on je sastavio uvit s tobom«, »zakletvom učinio uvit«.

QUID IGITUR FACIENDUM?

Možda nas Koncil stavlja na dobar put. On je apsolutno usvojio teologiju *Berita*. To je osobito jasno u II. pogl. konstitucije O Crkvi i u konstituciji O bož. Objavi. *Berit* prevodi sa *foedus*, ali zadržava i termin *testamentum*. Za ilustraciju evo *Dei Verbum* br. 16 u našem službenom prijevodu: »Bog, dakle, nadahnitelj i začetnik knjiga obaju Zavjeta, tako je mudro rasporedio da je Novi Zavjet u Starom skriven, a u Novom Stari otkriven. Naime, iako je Krist u svojoj Krvi sazdao Novi Savez (...), ipak knjige Staroga Zavjeta ... dobivaju i pokazuju svoje puno značenje u Novom Zavjetu (...) dok ga za uzvrat osvijetljaju i tumače.« »Zavjet« ovdje prevodi »Testamentum«, a »Savez« »Foedus« izvornog koncilskog teksta. Što vidimo? Za KNJIGE Pisma i za RAZDOBLJE povijesti spasenja koncil zadržava Testamentum - Zavjet, dok za sam DOGAĐAJ, ČINJENICU, FACTUM *Berita* upotrebljava Foedus - Savez. Ne bismo li mogli i mi kod toga ostati? Pa i kod prijevoda SAVEZ? Ta već je taj termin ušao u službeni prijevod koncilskog teksta. Ako prevodioci budu dosljedni, što od njih svi očekujemo, zadržat će ga i na drugim mjestima (O Crkvi, O ekumenizmu i O misijama). Osim toga taj nam izraz više nije tako neobičan ni nov. Ušao je u naš teološki rječnik na teološkim predavanjima i, osobito, u Bogoslovskoj smotri (Vidi osobito članak Dra Goluba, *Ideja »Saveza« u konstituciji »Lumen Gentium«* s posebnim prilogom o terminološkoj problematici: BS 36 (1966), 380—388). A među vjernicima već ga je podosta proširio »Glas koncila«. Bilo bi možda nezgodno ne uvesti ga i u SP-o, kamo on prvenstveno spada i odakle zapravo i potječe. Nezgodno osobito zbog službenog prijevoda koncilskih dokumenata, koji bi, ne uvedemo li Savez i u Bibliju, u ovoj važnoj točki ostali nerazumljivi.

Istina, izraz nam na prvi pogled izgleda odveć ratnički, militaristički, politički. Ali je činjenica da hagiografima kao literarni prototip za opis *Berita* služe upravo ratnički savezi Hetita s njihovim vazalima.

Neobično nam je i Boga vidjeti na našoj razini: kao da nam je ravnopravan. A on je baš to htio: spustiti se do nas, postati naš Savez-

nik; u tom i jest njegova kondescenzija. Na najdirljiviji je način to učinio baš u Novom zavjetu, po Novom savezu. Tu je Krist pravi naš Savez s Bogom, u Kristu smo mi pravi SVETI NAROD BOŽJI, NJEGOVA PREDRAGA SVOJINA, velikom cijenom KUPLJENI.

Treba uočiti i činjenicu da je Crkva uvijek posvećivala pojedine ustanove i nazive civilnog porijekla: Dan rada postao je i nedavno Blagdan sv. Josipa radnika.

Uostalom nešto moramo odbiti i na naviku. Za neko vrijeme se poteškoća uopće neće osjećati. No sve da se i osjeća: na teologiju *Berita* je potrebno upozoriti. A druge zgodnije riječi za to nemamo.

UGOVOR je previše trgovački. A baš to moramo izbjegavati: i previše ima trgovine u našim odnosima prema Bogu i svecima.

POGODBA je nešto in fieri: o čemu se pogađamo, još nije sklopljeno. A NAGODBA pak ima prizvuk nezadovoljstva, trzavica koje su do nje dovele.

Još nešto VRLO VAŽNO: Ne smijemo prevesti u NZ na jedan a u SZ na drugi način jer bismo time razbili veliki princip jedinstva čitavog Pisma. Putokaz nam je Gal i Hebr koje oba Saveza stavljaju zajedno (Gal 4,24).

Samo se po sebi razumije da narav i kontekst pojedinih mjesta mogu diktirati neki kompromis, ali u načelu ne bi se smjelo *Berit* prevoditi drukčije u SZ a drukčije u NZ.

Gornji smo napis prije izvjesnog vremena poslali našim biblijsko-teološkim i jezičnim stručnjacima s molbom da ga prosude, pa eventualno dopune ili izmijene. Konzultirali smo se pismeno i usmeno sa svima za koje smo mislili da nam mogu pomoći i do kojih smo u vrevi svojih poslova mogli doći. Evo sažetka tih konzultacija:

- 1) Svi se konzultirani neosporno slažu u ovim točkama:
  - a) BERIT JE KLJUČNI POJAM CIJELOG SP-a, pa njegovu prevođenju treba posvetiti posebnu pažnju.
  - b) NE MOŽE SE I NE SMIJE SVA BERIT-MJESTA JEDNAKO PREVESTI, nego valja dobro paziti na kontekst.
  - c) NEMAMO U HRVATSKOM JEZIKU ADEKVATNOG IZRAZA kojim bismo preveli BERIT.

2) Svi, osim jednoga, smatraju: za hrvatski prijevod ostaju na raspolaganju SAMO SAVEZ I ZAVJET. Drugi nazivi ne dolaze u obzir osim, razumije se, OPORUKA i Hebr 9,16s. »Ugovor — više jedan vrlo uvaženi suradnik — može biti nametnut jednoj stranci, koja ga prihvaća samo zato jer mora, ili kao minus malum... Nijemci su iza I svjetskog rata potpisali mirovni ugovor, ali su morali dugo čekati da sklope savez s kojom od prije neprijateljskih država. U savezu ima nešto prijateljsko.«

Jedini odgovor koji pledira za UGOVOR poziva se samo na tradiciju. Pravih nutarnjih razloga ne donosi. Druge u gornjem napisu naktukute termine nitko i ne uzima u obzir.

3) Svi, osim jednoga, opredijelili su se konačno za SAVEZ. »SAVEZ je sigurno točniji izraz (od zavjeta)«, stoji u jednom odgovoru. Drugi ističe »dijalogalni i personalni karakter koji ima riječ 'savez'« te njegovu dinamičnost. Jedini odgovor koji ne prihvaća SAVEZ opravdava taj stav ovim razlozima: a) zavjet je dugom tradicijom posvećen, b) uključuje »nedostatnost« Boga kao partnera, c) Bog se SP-u nigdje ne zove Saveznikom, d) Bog u SP-u uvijek govori o »*mojem Beritu*«, a savez je uvijek stvar dvojice, pa bi trebalo da govori »naš savez«.

4) Nekoliko je mišljenja za radikalno rješenje: BERIT-DIATHEKE valja svugdje prevesti sa »SAVEZ«. Dvojica to traže čak i za naslov: STARI I NOVI SAVEZ.

5) Većina je međutim za srednje — kompromisno — rješenje: Kad se radi o povijesnoj činjenici, o konkretnom sklapanju *Berita*, onda ga svakako treba prevesti sa »SAVEZ«. To vrijedi jednako za Stari (Abraham, Noa, Sinaj . . .) kao i za Novi savez (Posljednja večera). A kad se riječ upotrebljava tako da komemorira taj događaj ili ističe obaveze koje iz njega proizlaze, može se prema kontekstu zadržati i »ZAVJET«. To vrijedi osobito za izraze kao što su: »Sjeti se, Jahve, svojega Zavjeta« ili »Obdržavajte moj Zavjet« i sl. Obrazloženje: moramo uvesti SAVEZ, a ne smijemo iz Biblije potpuno izbaciti ZAVJET, nego mu moramo vratiti njegovo »djelomično« značenje, tj. notu SAVEZA koju je bez sumnje na početku imao (osobito kad je ušao u staroslavenski kanon).

Smatramo da nam valja prihvatiti ovo posljednje rješenje. U naslovu neka ostane ZAVJET.

Ali sve bi ovo, dijaloški, htjelo biti prijedlog, a ne gotovo rješenje.

SUMMARIUM

BERIT-DIATHEKE est notio centralis et principium unitatis totius SSae. Theologia Foederis Dei cum populo electo hodie valde evoluta est. Inde oritur quaestio quomodo in nova versione croatica SSae BERIT-DIATHEKE VERPTENDUM SIT, ut momentum eius melius aptiusque inculcetur. Consultatione cum aliquibus peritis facta, Auctor rationes proponit quae verbum SAVEZ prae ZAVJET suadere videntur.